

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографски)

на

XV-то обикновено Народно събрание.

Втора извънредна сесия.

XVI заседание, понеделникъ, 22 юлий 1913 г.

(Открито отъ подпрѣседателя г. Х. Мутафовъ, въ 3 ч. 40 м. слѣдъ пладне)

Прѣседателствуващъ д-ръ Х. Мутафовъ: (Звъни)
Засѣданието се открива.

Моля г. секретаря да прочете списъка на народнитѣ прѣдставители.

Секретарь А. Кипровъ: (Прочита списъка. Отсѣствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Несторъ Абаджиевъ, Хасанъ-бей Анти-беевъ, Петъръ Бабджановъ, Иванъ Балтаджиевъ, Петъръ Бенковъ, х. Вандо Бобошевски, Илия С. Бобчевъ, Стефанъ Бояджиевъ, Димитъръ Бръчковъ, Стоянъ Бурмовъ, Ангелъ Вачовъ, д-ръ Георги Гаговъ, д-ръ Никола Георгиевъ, Михаилъ Георгиевъ, Стоянъ Георгиевъ, Богданъ Дачевъ, Мурадъ-бей Джевдедовъ, Георги Джевизовъ, Христо х. Димитровъ, Василъ Димчевъ, Георги Диневъ, Добри Добревъ, Георги Долапчиевъ, Иванъ Еневъ, д-ръ Димо Желѣзовъ, д-ръ Асѣнъ Златевъ, Димитъръ Икономовъ, Стефанъ Икономовъ, Константинъ Илиевъ, Иванъ Казанджиевъ, Михо Каравасилевъ, Иванъ Капаровъ, Йовчо Киревъ, Петъръ Козловъ, Василъ Константиновъ, Григоръ х. Константиновъ, Григоръ Коцевъ, Петко Кочанковъ, д-ръ Тодоръ Кръстевъ, Герго Лаковъ, Бочо Лачовъ, Тодоръ Лунгаловъ, Антонъ Мандевъ, Ной Марковъ, Мехмедали Герей Месудовъ, Иванъ Миневъ, Иванъ Минчевъ, Минко Михайловъ, Анастасъ Мустаковъ, Димитъръ Нарлиевъ, Никола Начевъ, Теню Начевъ, Симеонъ Неновъ, Петъръ Петрановъ, Иванъ Петровъ, Иванъ Печовъ, Христо Пипаловъ, д-ръ Константинъ Помяновъ, Венедиктъ Поповъ, Иванъ Поповъ, Тодоръ Пчеларовъ, Димитъръ Патѣмовъ, Димитъръ Радевъ, Петко Разсукановъ, Маню Райновъ, Кирилъ Славовъ, Илия Стаматовъ, Раде Станоевъ, Иванъ Таневъ, Мехмедъ х. Хасановъ, Станко Христовъ, Христо Цаневъ и Никола Ченковъ)

Прѣседателствуващъ д-ръ Х. Мутафовъ: Отсѣствуватъ 73 народни прѣдставители. Има законното число народни прѣдставители, за да се счита засѣданието за законно.

Съобщавамъ на г. г. народнитѣ прѣдставители, че прѣседателството е разрѣшило отпуски на слѣднитѣ г. г. народни прѣдставители: на хасковския Георги Христовъ — 1 день, на плевенския Ангелъ Вачовъ — 10 дена, на никополския Богданъ Дачевъ — 10 дена, на русенския Симеонъ Неновъ — 10 дена, на чирпанския Кирилъ Славовъ — 10 дена и на старо-загорския Стефанъ Бояджиевъ — 10 дена.

Искани сѫ отпуски още отъ слѣднитѣ г. г. народни прѣдставители, за които, понеже отпускътъ е повече отъ 10 дена, ще искамъ съгласието на Народното събрание, именно:

Кюстендилскиятъ народенъ прѣдставитель г. Василь Стаменовъ иска 20 дена отпускъ, понеже неговото родно мѣсто било опожарено отъ неприятелскитѣ войски и желае да бѣде на мѣстото въ този моментъ. За това ще моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които сѫ съгласни да се разрѣши исканиятъ отпускъ на г. Василь Стаменовъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Търновскиятъ народенъ прѣдставитель г. Димитъръ Бръчковъ иска 16 дена отпускъ; г. Бръчковъ е боленъ, лежи въ санаториумъ. Прѣдставилъ е медицинско свидѣтелство и моли Събранието да му разрѣши този отпускъ. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които сѫ съгласни да се разрѣши исканиятъ отпускъ на г. Димитъръ Бръчковъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Софийскиятъ народенъ прѣдставитель г. Михаилъ Георгиевъ иска 10 дена отпускъ по важни неотложими причини. Ползувалъ се е всичко само съ 6 дена. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които сѫ съгласни да се даде исканиятъ отпускъ на г. Михаилъ Георгиевъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Берковскиятъ народенъ прѣдставитель г. Витанъ Герасимовъ иска 5 дена отпускъ. Ползувалъ се е само съ 10 дена отпускъ. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които сѫ съгласни да се разрѣши исканиятъ отпускъ на г. Витанъ Герасимовъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Бургаскиятъ народенъ прѣдставитель г. Иванъ Поповъ иска тоже 5 дена отпускъ. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които сѫ съгласни да се разрѣши исканиятъ отпускъ на г. Иванъ Поповъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Пловдивскиятъ народенъ прѣдставитель г. Теню Начевъ иска 6 дена отпускъ. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които приематъ да се разрѣши исканиятъ отпускъ на г. Теню Начевъ, да си вдигнатъ ржката. (Меншинство) Събранието не приема.

Ловчанскиятъ народенъ прѣдставитель г. д-ръ Асѣнъ Златевъ, който се намира въ редоветѣ на армията, иска безсроченъ отпускъ, понеже не може да напусне службата си. Този отпускъ е исканъ нѣколко пѣти отъ него, но му е билъ отказванъ.

Има думата търновският народен представител г. Никола Мушановъ.

Н. Мушановъ: Г. г. народни представители! Въпросът за отпускитъ на народнитъ представители започна да става по-сериозенъ въпросъ, отколкото навикнахме да гледаме на него. Всъщностъ се даватъ отпуски и то безсрочни. Народното събрание или смѣта, че има нужда да стои и да законодателствува, или ако нѣма нужда да работи и всички народни представители си отиватъ въ безсроченъ отпускъ, по-хубаво е да не засѣдаваме. Азъ мисля, че безсроченъ отпускъ трѣбва да се даде на оня народенъ представител, който има необходима нужда за лѣчение, защото е боленъ; иначе нѣма резонъ да давате безсроченъ отпускъ, защото това ще значи народниятъ представител да си получава заплатата безъ да бѣде въ Народното събрание. Г. Златевъ, ако се не лъжа, е на служба, заема майорски чинъ; азъ съмъ го виждалъ майоръ.

Ц. Бръшляновъ: Той се произвелъ самичкъ.

П. Папанчевъ: Самъ се е произвелъ майоръ.

Прѣседателствующъ д-ръ Х. Мутафовъ: Той е представилъ удостоверение, че не получава заплата.

Обаждатъ се отъ болшинството: Получава, получава.

Н. Мушановъ: Г. военниятъ министъръ е тукъ, нека каже получава ли заплата или не. Ако получава, какъ може да взема отпускъ. Даже ако не получава, сѣ пакъ азъ се питамъ, може ли на народенъ представител, който по свое желание отива въ редоветъ на войската и стои година, да му дадете отпускъ? Той човѣкъ доброволно не иска да изпълни своето задължение къмъ избирателитъ, ние нѣмаме никакви срѣдства да го заставимъ да дойде тукъ, нито по правилника, нито по конституцията; но на какво основание той иска да стои майоръ въ редоветъ на българската армия, а ние да му даваме отпускъ? За честта на армията Народното събрание не трѣбва да направи това. Да даваме по 10, 15 дена отпускъ — това го разбирамъ — но да даваме безсроченъ отпускъ, да си ходи където иска, безъ да може да посѣщава Събранието, това не бива да става.

Азъ моля този отпускъ да не се даде.

Прѣседателствующъ д-ръ Х. Мутафовъ: Има думата пловдивскиятъ народенъ представител г. Христо Поповъ.

Х. Поповъ: Г. г. народни представители! Азъ не познавамъ този, който иска отпускъ, но искамъ да възразя на прѣждеговорившия ораторъ. Така да се гледа дребно на въпроса за отпускитъ, че непрямо на единъ депутатъ да не му се дава отпускъ, ...

Н. Мушановъ: Не, да не му се дава.

Х. Поповъ: ... защото получавалъ пари, това ми напомня римската пословица *De minimis non curat pretur*.

Съ дребни работи не трѣбва да се занимава Народното събрание. Когато едно Народно събрание проявява такова едно желание, че повече отъ депутатитъ обгъатъ и нѣма кворумъ, та не може да се работи, разбирамъ, че това е единъ лошъ признакъ, противъ който трѣбва да се взематъ мѣрки. Но когато единъ колега иска отъ васъ отпускъ и когато за това ни-

каква връда нѣма и му говорите, че му плащате, нека ми позволи прѣждеговорившиятъ ораторъ да му кажа, че на депутата нѣ се плаща, а това, което му се дава, е единъ хонораръ. Никога на единъ депутатъ не може да се плати въ точния смисълъ на думата. Така щото това ми се вижда много строго, толкозъ повече, че не виждамъ особена нужда да бждемъ придирчиви. Защо се дава отпускъ на депутата? Защото има нужда. Ама той не си изпълнилъ дългата спрѣмо избирателитъ, то е негова работа; той може да се яви прѣдъ избирателитъ и да ги убѣди, че е полезенъ да бжде въ армията, отколкото тукъ. Да не държимъ смѣтка за това, какво ще говори прѣдъ своитъ избиратели, но когато единъ депутатъ иска отпускъ, нека бждемъ на мѣстото си, като носители на суверенитета, да мислимъ, че всѣки депутатъ е добросъвестенъ дотогава, докато не се докаже противното. Азъ мога да констатирамъ, че това Народно събрание до днесъ е вървѣло така, като носителъ на суверенитета и не е билъ оскърбенъ нито единъ депутатъ. Азъ мисля, че трѣбва да му дадемъ отпускъ, щомъ за това нѣма прѣчка, толкозъ повече, че нашиятъ кворумъ е $\frac{1}{3}$ отъ депутатитъ. Та даже $\frac{1}{3}$ да взематъ отпускъ, пакъ можемъ да работимъ.

Ето защо, безъ да познавамъ този колега, отъ принципъ на колегиалностъ, моля почитаемото Народно събрание да не се съгласи съ прѣждеговорившия ораторъ, а да бжде послѣдователно, както досега е давало отпуски на всички колеги, така да даде и на този.

Прѣседателствующъ д-ръ Х. Мутафовъ: Поставамъ въпроса на гласуване. Които г. г. народни представители сж съгласни да се разрѣши безсроченъ отпускъ на г. д-ръ Асѣнъ Златева, моля, да си вдигнатъ ржката. (Меншество) Събранието не приема.

Търновскиятъ народенъ представител г. Христо Цаневъ иска отпускъ три седмици по физическа невъзможностъ да дойде въ София. Моля г. г. народнитъ представители, които сж съгласни да се разрѣши исканиятъ отпускъ на г. Христо Цаневъ, да си вдигнатъ ржката. (Меншество) Събранието не приема.

Пазарджикскиятъ народенъ представител г. д-ръ Георги Гаговъ иска безсроченъ отпускъ. Моля г. г. народнитъ представители, които сж съгласни да се разрѣши исканиятъ отпускъ на г. Георги Гаговъ, да си вдигнатъ ржката. (Меншество) Събранието не приема.

Д. Харизановъ: Въ заявлението си г. Асѣнъ Златевъ обяснява защо иска отпускъ и какво му се плаща. Моля да се прочете това заявление.

Прѣседателствующъ д-ръ Х. Мутафовъ: Азъ изпълнихъ дълга си и съобщихъ на Събранието, че не получава заплата.

Д. Харизановъ: Защо да се не даде отпускъ на този човѣкъ, който толкозъ време се намира въ редоветъ на армията?

Прѣседателствующъ д-ръ Х. Мутафовъ: Габровскиятъ народенъ представител г. Иванъ Печовъ иска 12 дена отпускъ. Моля г. г. народнитъ представители, които сж съгласни да се разрѣши исканиятъ отпускъ на г. Иванъ Печовъ, да си вдигнатъ ржката. (Меншество) Събранието не приема.

Минаваме на дневния редъ. Първа точка е трето четене на законопроекта за повижаване подъ знамената всички изключени отъ запаса опълченци отъ наборитъ 1883, 1884 и 1885 г.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретарь А. Кипровъ: (Чете)

„З а к о н ъ

за повижаване подъ знамената всички изключени отъ запаса опълченци отъ наборитѣ 1883, 1884 и 1885 г.

„Членъ единственъ. Да се повикатъ подъ знамената всички изключени отъ запаса опълченци отъ наборитѣ 1883, 1884 и 1885 г. отъ 1-та Софийска, 2-та Тракийска, 3-та Балканска, 7-та Рилска и 8-та Тунджанска дивизионни области, и то само ония отъ тѣхъ, които сѫ служили, а неслужилитѣ, причислени къмъ сѣщитѣ набори, да не се викатъ.“

Прѣдседателствующъ д-ръ Х. Мутафовъ: Които г. г. народни прѣдставители приематъ на трето четене законопроекта за повижаване подъ знамената всички изключени отъ запаса опълченци отъ наборитѣ 1883, 1884 и 1885 г., моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Слѣдующата точка отъ дневния редъ е второ четене на законопроекта за допълнителенъ извънреденъ свѣрхсметенъ кредитъ отъ 50.000.000 л. за военни нужди.

Моля г. докладчика да го прочете.

Докладчикъ Г. Николовъ: (Чете)

„З а к о н ъ

за допълнителенъ извънреденъ свѣрхсметенъ кредитъ отъ 50.000.000 л. за военни нужди.“

Прѣдседателствующъ д-ръ Х. Мутафовъ: Ще се гласува. Опѣзи г. г. народни прѣдставители, които приематъ заглавието на законопроекта за допълнителенъ извънреденъ свѣрхсметенъ кредитъ отъ 50.000.000 л. за военни нужди, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Докладчикъ Г. Николовъ: (Чете)

„Чл. 1. Разрѣшава се на министра на войната допълнителенъ извънреденъ свѣрхсметенъ кредитъ на сума 50.000.000 л. за нуждитѣ на армията, изброени въ чл. 1 отъ закона за извънредния свѣрхсметенъ кредитъ отъ 50.000.000 л. за военни нужди, утвърденъ съ указъ № 82 отъ 27 септемврий 1912 г., споредъ приложената секретна таблица.“

Измѣненіето е само това, че на края се прибавятъ думитѣ: „споредъ приложената секретна таблица“.

Прѣдседателствующъ д-ръ Х. Мутафовъ: Които г. г. народни прѣдставители приематъ чл. 1 тѣй, както се прочете отъ г. докладчика, съ прибавката: „споредъ приложената секретна таблица“, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Докладчикъ Г. Николовъ: (Чете)

„Чл. 2. Разходитѣ по тоя допълнителенъ свѣрхсметенъ кредитъ да се произвеждатъ и оправдаватъ съгласно съ закона за отчетността по бюджета и съ постановленията, съдържащи се въ закона за извънреденъ свѣрхсметенъ кредитъ отъ 50.000.000 л. за военни нужди, утвърденъ съ указъ № 28 отъ 22 септемврий 1912 г., измѣненъ и допълненъ съ закона отъ 26 мартъ 1913 г.“

Прѣдседателствующъ д-ръ Х. Мутафовъ: Моля г. г. народни прѣдставители, които приематъ чл. 2 тѣй, както се прочете отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Докладчикъ Г. Николовъ: (Чете)

„Чл. 3. Разходитѣ по тоя допълнителенъ свѣрхсметенъ кредитъ да се покриватъ отъ произведението на заемъ срѣщу съкровищни бонове.“

Прѣдседателствующъ д-ръ Х. Мутафовъ: Моля г. г. народни прѣдставители, които приематъ чл. 3 тѣй, както се прочете отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Слѣдующата точка отъ дневния редъ е законопроекта за отпущане дневни пари, начиная отъ 18 юний 1913 г., на всички долни чинове отъ армията. Има думата министъръ-прѣдседателъ.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Третата точка отъ дневния редъ, както съобщилъ прѣдседателъ, е за отпущане дневни пари на всички долни чинове отъ армията, начиная отъ 18 юний 1913 г. Комисията още не се е съгласила върху нѣкои измѣнения, които мисли, че могатъ да се направятъ; затуй моля да се изостави тази точка отъ дневния редъ за слѣдующото заседание и да се мине къмъ слѣдующата точка.

Прѣдседателствующъ д-ръ Х. Мутафовъ: Третата точка отъ дневния редъ остава за слѣдующето заседание.

Минавамъ къмъ слѣдующата точка: отговоръ отъ г. министра на правосѣдието на запитването на г. Сакжзова.

Я. Сакжзовъ: Ще се отговаря ли днесъ? Азъ това не зная.

Министъръ П. Пешевъ: Да, да.

Прѣдседателствующъ д-ръ Х. Мутафовъ: Има думата г. Сакжзовъ да развие интерпелацията си.

Я. Сакжзовъ: Да чуя по-напрѣдъ Вашия отговоръ, г. министре.

Министъръ П. Пешевъ: Имма ли да развие интерпелацията си?

Я. Сакжзовъ: Като чуя отговора Ви, тогава.

Прѣдседателствующъ д-ръ Х. Мутафовъ: Има думата г. министъръ на правосѣдието.

Министъръ П. Пешевъ: Г. г. народни прѣдставители! Това запитване на г. Сакжзова е отъ 24 априлий т. г. Моятъ прѣдшественникъ не е счелъ за нужно да отговори, кой знае по какви причини. Въ сжщностъ то не е запитване, защото не се касае до дѣла на правителството, а се иска да се знае мнѣнието на правителството по извѣстенъ въпросъ. Г. Сакжзовъ иска да знае да-ли правителството не мисли да внесе законоположение, чрезъ което българскитѣ граждани за прѣзъ врѣмето на войната и военното положение да се освободятъ отъ заплащане лихви по своитѣ задължения, а сжщо тѣй и наема за сградитѣ, въ които се помѣщаватъ нѣкои отъ тѣхъ. Та, повтарямъ, въ сжщностъ, това не е запитване, а едно питане, съ което се иска да се знае мнѣнието на правителството по тѣзи въпроси.

Колкото и да е съблазнително и желателно, щото българскитѣ граждани, които сж на бойното поле, да бждатъ освободени отъ заплащане наемитѣ, а сжщо тѣй и лихвитѣ на своитѣ задължения, колкото и да е желателно да се спомогне на тѣзи нуждающи се въ туй положение, правителството, за съжаление, не може да иска отъ Народното събрание узаконяването на туй, което желае г. Сакжзовъ. Прѣди всичко, наплатата конститущия не позволява конфискация на имуществата на българскитѣ граждани, защото правата

на собственост сж неприкосновени. Отнемането правата на нѣкои български граждани, да си събиратъ наемитѣ и лихвитѣ, колкото и да е желателно, това не може да се допусне, защото чрѣзъ това би се посегнало на собствеността имъ, което е забранено отъ чл. 68 на конституцията. При все това, нашитѣ закони съдържатъ разпореждания, по които може да се урегулира тая материя. Такъвъ законъ е именно законътъ за задълженията и договоритѣ. Въ него е опредѣленъ начинътъ, какъ трѣбва да се постѣпва въ случаитѣ на война? Войната е форсе маѣеуге, който трѣбва да бѣде обсежденъ отъ нашитѣ сѣдилища. Ако лицата, които претендиратъ, че иматъ право да не изпълняватъ своитѣ задължения, които сж поели по договоритѣ, и че трѣбва да бѣдатъ освободени отъ тѣзи задължения, тѣ трѣбва да се отнесатъ за това къмъ своитѣ контрагенти за споразумѣние, и ако не сполучатъ да се споразумѣятъ съ тѣхъ, ще трѣбва да се отнесатъ тогава до сѣдилищата. Договоритѣ, сключени между странитѣ, сж законъ за тѣхъ. Измѣненіето на такъвъ законъ става или по доброволното съгласение между странитѣ, или пѣкъ по опредѣление на сѣдилищата. Та, казвамъ, ако войната е причина, която дава право на нѣкои отъ българскитѣ граждани да искатъ освобождение отъ своитѣ задължения, нека тѣ поискатъ доброволно да сторятъ това тѣхнитѣ контрагенти, или ако това не сполучатъ, да се отнесатъ до сѣдилищата, като се позоватъ именно на тая причина; на тоя форсе маѣеуге, на тая непрѣодолима причина. Въ чл. 123 отъ закона за задълженията и договоритѣ е прѣдвидено, че онии, който е сключилъ едно задължение, е длъженъ да го изпълни точно, а въ противенъ случай да плати врѣди и загуби; въ чл. 131 е казано, че длъжникътъ не е отговоренъ за нѣкакви врѣди, когато вслѣдствие на едно случило се събитие или непрѣодолима сила е билъ възпрѣпятствуванъ да направи това, за което е билъ задълженъ, или е направилъ това, което му е било запрѣтено. Войната може да се счете за една непрѣодолима сила, за единъ форсе маѣеуге, но не въ всички случаи длъжниците могатъ да се освободятъ отъ изпълненіето на своитѣ задължения; има случаи, дѣто сѣдилищата ще освободятъ длъжника отъ неговото задължение, но има случаи, дѣто такова освобождение не може да се допусне. Нищо не прѣчи на онии, който се намѣрва на бойното поле, той или сѣмейството му да използватъ помѣщеніето, което е наето, и да извлѣкатъ полза отъ туй помѣщение. Една магазина може да бѣде задържана отъ едно лице, което се намѣра въ бойното поле, и неговитѣ хора да стоятъ въ нея и да търгуватъ и даже въ военно врѣме да печелятъ повече. Има, дѣйствително, случаи, дѣто на лицето, което е на бойното поле, свършено е било попрѣчено да се ползува отъ помѣщеніето, което е наето. Случаитѣ сж толкова разнообразни, че не могатъ да се прѣдвидятъ и изброятъ въ единъ законъ. Та за всѣки единъ отдѣленъ случай сж компетентни да се произнесатъ сѣдилищата, съгласно закона.

Това е, г. г. народни прѣдставители, което има да отговаря на запитването на народния прѣдставител г. Сакжзовъ.

Прѣдседателствуещъ д-ръ Х. Мутафовъ: Има думата г. Янко Сакжзовъ.

Я. Сакжзовъ: Г. г. народни прѣдставители! Когато подадохъ тази интерпелация на врѣмето, азъ не поискахъ по нея нѣкаква стѣпностъ, и знаехъ, че тя е прѣдпазначена за онова врѣме, когато българскитѣ граждани, повикани подъ знамената, ще бѣдатъ повѣрнати. Съ нея азъ прѣдупрѣждавахъ почитаемото правителство да има прѣдъ видъ, че подобни искания ще се явятъ въ срѣдата на народното прѣдстави-

телство, и тѣ ще се явятъ не само по разбирането на народнитѣ прѣдставители, а по великата нужда, която се усѣща въ срѣдата на народа и изразители на която нужда ще се явятъ народнитѣ прѣдставители.

Защо не ми е отговорено отъ миналото правителство, причината се знае: всички интерпелации бѣха отложени, а въ това число и моята. И ако сега я повторихъ, цѣлѣта ми не бѣше да поискамъ отъ г. министра на правосѣдието единъ отговоръ, но пакъ да го прѣдупрѣдя, че войната може-би утрѣ, други-денъ ще бѣде прѣкратена свършено, войскитѣ ще бѣдатъ изпратени по домоветѣ си и българскитѣ граждани ще се срѣщнатъ съ оная велика нужда, за която се говори въ тая интерпелация.

Г. министърътъ на правосѣдието, чини ми се, че погледна доста леко на този въпросъ. Правителството и Народното събрание, казва той, не могатъ да влизатъ въ разбирателство на задълженията, които иматъ гражданитѣ помежду си. Това е, казва, противно дори на единъ членъ отъ конституцията. Г. г. народни прѣдставители! Ако вие поставихте така въпроса, тогава вие не пѣхте да влизате и въ разбирателство на онова, което ние приехме два пѣтни. Мораториумътъ, приетъ отъ Народното събрание, е сжщо отъ тази категория задължения; той отговаря на подобни задължения, той е спиране изпълненіето имъ. Днесъ, когато Народното събрание стои прѣдъ края на тая злощастна война, то не може да затвори очи прѣдъ онуй, съ което българскитѣ граждани ще има да се срѣщнатъ утрѣ въ живота. Когато писахъ тази интерпелация, седемъ мѣсеца бѣха откакъ гражданитѣ стоеха подъ знамената; днесъ вече сж 10 мѣсеца, а утрѣ, когато ще ги разпуснатъ, може-би, ще бѣде 11 мѣсеца. Г. министърътъ на правосѣдието ни казва, че възможно е да има случаи на подобни задължения, но ако самиятъ войникъ е въ войната, то неговитѣ домашни, неговитѣ роднини, стоятъ на дюкяна му и търгуватъ дори повече. Струва ми се, че г. министърътъ на правосѣдието говори по примѣри, които е виждалъ въ София. Но нека излѣзе извънъ София, да отиде въ своя роденъ градъ Севлиево, да отиде въ всички малки градове подобни на Севлиево и ще види колко затворени дюкяни съ стока е имало, съ капиталъ вложенъ тамъ, капиталъ взетъ може-би, подъ лихва отъ банкитѣ; ще видите задължения да се изплащатъ, и ще бѣдатъ изплащани, и вие нѣмате на какво да се силаете, когато утрѣ ще ви викатъ прѣдъ сѣда. Вие ще говорите за форсе маѣеуге; войната е собствено форсе маѣеуге, но именно за да канализирате тая форсе маѣеуге, за да покажете вие какъ може и трѣбва да бѣде освободенъ гражданинътъ по случай на тая форсе маѣеуге, вие сте задължени да изработите едно законоположение.

Г. министърътъ на правосѣдието ви каза, че това собствено не било едно запитване, защото не се касаело до дѣлата на правителството, до бивши дѣла на правителството, че то се касае до сегашнитѣ дѣла на правителството; какъ правителството смѣта да посрѣщне тази голѣма нужда, съ която гражданитѣ ще има да се сблъскатъ утрѣ въ живота. Това е за едно отъ бѣдѣщитѣ дѣла на правителството. То е длъжно да се занимае съ тия работи, и да избѣгне отъ тѣхъ, значи да избѣгне отъ една голѣма нужда въ живота, съ която утрѣ ще се срѣщнатъ хората.

Говорите ми, че това нѣщо било противно на конституцията. Въ реда на конституцията ли е, въ конституционнитѣ права и задължения ли е на българския гражданинъ, когато държавата се нуждае отъ неговата помощъ, да вземе неговата физическа сила, да отиде да пази нейнитѣ граници и когато се върне вие да го оставите на улицата? Това допуша ли конституцията, общественитѣ моралъ допуша ли го? Задълженията на едно правителство, което се поставя

като водител на тоя народ, тѣзи именно задължения допускат ли му да манкира отъ тѣхъ? По никой начинъ. Вие ще кажете, както се и каза прѣди 4—5 мѣсеца, отъ г. министра на правосъдието, когато бѣ въпросъ за лихвитѣ: това ще бѣде, казва, една революция. Ами азъ не зная, г. г. народни прѣдставители, една по-голяма, по-съсипателна революция отъ тази, която вие направихте, която вие направихме тукъ съ тази злостна 10-мѣсечна война. Това е една велика революция въ живота на народа, една революция, която не е докарала народа до разтваряне на хоризонти, до разширение на икономически и всѣкакви други сили, но до едно разорение на гражданитѣ. И когато вие ми казвате, че прѣдъ туй разорение ще стоите съ сгърнати раждѣ и ще мълчите, ще манкирате отъ вашата служба, казвамъ ви: вие не сте на мѣстото си. Вие изпущате единъ голѣмъ дълъгъ отъ вашия дългъ. Това е ваша длъжностъ — помислете! Тази интерпелация не иска отъ васъ нѣщо друго, освѣнъ да се съберете въ Министерския съвѣтъ, да си зададете този въпросъ и да му дадете извѣстно разрѣшение. Азъ не чакахъ днесъ отговоръ отъ правителството, азъ чакахъ, че то ще се занимае въ Министерския съвѣтъ съ него, както се занимава съ всички други въпроси. Тамъ, каква педя земя ще отстъпимъ, каква педя земя ще ни взематъ, това влиза въ вашитѣ задължения да разисквате, а какъ тукъ до стотина хиляди души ще бѣдатъ разорани, това не влиза ли въ вашитѣ задължения? Азъ се удивлявамъ какъ могатъ подобни нѣща да се говорятъ. Това е революция въ правоотношенията на гражданитѣ. Но вие извършихте, вие накарахте тая революция да чукне на вратитѣ ни, защото се извърши една по-друга революция. Едната съ другата ще се помжиче да ги изравните. Вие имате да посрѣщнете това и този отговоръ вие сте длъжни да дадете не сега, но когато вземете и изучите добръ въпроса и видите какъ най-практично, най-полезно, безъ да бѣдатъ уврѣдени голѣми интереси на гражданитѣ, но и безъ да бѣдатъ жертвувани и малжитѣ интереси на тѣзи граждани, които сж си затворили дюканиитѣ, да разрѣшите този въпросъ. Утрѣ, като се завърнатъ тѣзи граждани на които едва сега се сѣпате да имъ дадете, като просия, по 7 ст. дневно, по два лева на мѣсецъ, не ще има съ какво да се хранятъ, а ще бѣдатъ длъжни да изплащатъ наеми и лихви!

Азъ настоявамъ тая интерпелация да се остави да бѣде разгледана въ Министерския съвѣтъ и да ни се даде единъ положителенъ отговоръ по нея.

Прѣдседателствующъ д-ръ Х. Мутафовъ: Има думата г. министърътъ на правосъдието.

Министъръ П. Пешевъ: Г. г. народни прѣдставители! Този езикъ на г. Сакжзова е прѣдначатенъ за галерията съ демагогски цѣли.

Обаждатъ се отъ болшинството: Вѣрно, вѣрно. (Бурни Рѣкоплѣскания)

Министъръ П. Пешевъ: Какви сж тия обвинения, че ние правимъ революция, че ние измѣчваме българскитѣ граждани? Какви сж тия укори срѣщу насъ, че сме противъ българския гражданинъ, който защитава отечеството си и който жертвува имота и живота си. По нашъ капризъ ли той е отишълъ на бойното поле? За нашъ личенъ интересъ ли той се жертвува въ войната? Не цѣлъ свѣтъ ли е очевидно, че българскитѣ войникъ воюва съ пълно съзнание, че брани земята и отечеството си? Той изпълнява едно задължение, наложено му отъ законитѣ.

Я. Сакжзовъ: Туй сжщото го правимъ и ние, г. Пешевъ, не бойте се.

Министъръ П. Пешевъ: Азъ не разбирамъ защо въ тия тържествени и сѣдобоносни минути за България, да се хвърлятъ противъ правителството и такива укори. Азъ не очаквахъ въ тая минута да се хвърлятъ такива подозрѣния; не допускахъ, че е време да се сѣе недоразумѣние и умраза въ тоя моментъ, когато е необходимо пълното единодушие на българския народъ. (Рѣкоплѣскания отъ всички страни)

Г. Сакжзовъ, може-би, признавамъ, да има искрено желание, като единъ отъ добритѣ български обществени дѣйци, да се спомогне на страждущото българско население; но, азъ мисля, че еднакво съ него се обладаваме отъ сжщитѣ чувства и ние всички, безъ разлика на партии и съсловия — и ние сжщо тѣй, като него, милѣмъ за нашитѣ приятели, за нашитѣ съграждани, за нашитѣ сънародници, които, дѣйствително, изнемогватъ подъ неимовернитѣ тежесты. И въ крага на възможното, съ общи усилия, ще се мжчимъ, както въ сжщностъ и се мжчимъ, да направимъ нѣщо. И недѣйте, г-да, моля ви се, прѣтължува наши мѣроприятия, които вече сме взели, въ такъвъ ирониченъ смисълъ, както ги тълкува г. Сакжзовъ. Ако нашитѣ мѣроприятия за облекчение донѣкъдѣ положението на нашия войникъ не ви се харесватъ, недѣйте, обаче, прѣтължува чувствата на правителството тѣй, както иска да ги тълкува г. Сакжзовъ.

Г. Сакжзовъ е съзналъ една празнота въ нашитѣ законоположения за уреждане задълженията на българския гражданинъ въ време на войната; това нѣщо, той го е съзналъ още прѣзъ мѣсецъ априлий, когато никой отъ насъ, може-би, не се е сѣщавалъ и не го е съзналъ, но той, като народенъ прѣдставител, съгласно конституцията, има право на инициатива и нищо не му е прѣчило досега, като е изучилъ въпроса, да сезира Народното събрание съ законоположение, зрѣло обмислено отъ негова страна. Такава, ако се внесе, възможно е да се приеме отъ Народното събрание, обаче да изисква отъ насъ въ петъ дена, и то когато сме заети и сме занесени, по негово признание, съ много по-сериозни въпроси, да изучимъ единъ толкова сложенъ, толкова сплетенъ въпросъ и да му издадемъ още сега едно законоположение, е много неоснователно. Отъ мѣсецъ априлий досега, ако г. Сакжзовъ не искаше само да говори, а желае да направи нѣщо за тия хора, които дѣйствително страдатъ, не му оставаше нищо друго, освѣнъ да внесе законопроектъ: казахъ, той, като народенъ прѣдставител, има право на инициатива, и ако прѣдставеше нѣщо приемливо, правителството първо щѣше да се присѣдини къмъ неговото прѣдложение.

Това имамъ да кажа въ отговоръ на думитѣ, които каза г. Сакжзовъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ Х. Мутафовъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Никола Мушановъ.

Н. Мушановъ: Г. г. народни прѣдставители! Г. Сакжзовъ е направилъ едно запитване, съ пунктъ първи на което запитва правителството: (Чете) „Не смѣта ли да издаде законоположения, съ които въ пѣкои случаи да се опрости съвѣтъ, въ други пъкъ да се облекчи размѣртъ на плащанитѣ наеми и лихви за всички граждани, намиращи се подъ знамената, или засегнати непосредствено отъ тѣхъ?“ Г. Сакжзовъ не прѣдлага нѣкоя конкретна законодателна мѣрка, а собствено, и той, както всички, се е загрижилъ за положението на всички войници, които сж на бойното поле и положението на които слѣдъ войната, безспорно, ще бѣде лошо. Обаче, ако има тенденция въ мнѣнието на г. Сакжзова, признавамъ си искрено, тя е въ това, че той отива да разрѣшава тоя въпросъ съобразно своитѣ възгледи, като политически

дънецъ въ страната, като социалистъ. И ми се чини, тамъ е грѣшката му. Че фактътъ, който констатира г. Сакжзовъ, го констатираме всички, това е безспорно; че ще се върнатъ еснафи, които ще намѣрятъ своитѣ дюкянчета съвършено разорени и, плюсъ на туй, ще намѣрятъ тежестта на постояннитѣ лихви, които работятъ въ това врѣме, това е безспорно; че ние започваме да чуваме такива гласове на хора, които само сж отишли да се надвѣсятъ надъ своитѣ дюкянчета, сжщо тъй е безспорно. Но онова срѣдство, което се прѣдлага отъ г. Сакжзова, въ състояние ли е да разрѣши въпроса тъй, както трѣбва да го разрѣши единъ законодатель, отъ гледище на обществената справедливостъ, а не отъ гледище на нашитѣ партийни, били тѣ социалистически възгледи? На тоя въпросъ отговарямъ: не. Не съмъ съгласенъ съ г. Сакжзова. Не цѣлата справедливостъ е въ законодателството. И колкото и да е справедливо искането на г. Сакжзова — много добри хора нѣма да откажатъ това — никога нѣма да помислимъ, че тази справедливостъ, трѣбва да намѣри своята конкретна форма въ законодателството. Защото, ако интереситѣ на бѣднитѣ изискватъ много крайни и справедливи мѣрки, все таки, народътъ е едно сътрудничество на богати, еснафи и работници, па всички, той е едно цѣло, и, когато се законодателствува, трѣбва да се примири интересътъ на бѣдния спрѣмо богати и еснафа, защото само тогава има резонъ цѣлото, което се нарича народъ. Отъ гледището на социализма и справедливостта може да е хубаво бѣднитѣ народъ да не плати нищо, но отъ гледището на законодателството, което урежда интереситѣ на хората, на съсловията, това, г. г. народни прѣдставители, ние не можемъ да направимъ. Кой отъ всички насъ, отъ всички партии, отказва, че днесъ трудътъ е парализиранъ, че работящитѣ маси у насъ сж парализирани по силата на туй, че сж въ редоветѣ на войската, че днесъ общитѣ усилия на всички работници сж да работятъ спрѣмо противника на бойното поле, за да го побѣдятъ? Трудътъ не работи, той не създава богатства. Напротивъ, днесъ трудътъ, ако искате, разрушава, защото всѣкидневно харчимъ пари и слагаме постоянно разходи върху бѣднѣщото поколение. Това е фактъ. Кой отказва, отъ друга страна пъкъ, че капиталътъ и днесъ работи, че капиталътъ и днесъ печели? Това е другъ фактъ, който никой отъ насъ не може да оспори. Трудътъ, съ който всѣки работникъ печелѣше по 2—3 л. на день, днесъ е на бойното поле, подъ знамената; той не създава богатства. Капиталистътъ, лихваринътъ си получава своята законна лихва, която е опрѣдѣлена въ договора или въ закона. Тукъ има вече единъ доста силенъ контрастъ. Възъ основа на коя обществена справедливостъ, се питамъ азъ, днесъ единъ бѣденъ работникъ не получава нищо? По силата на този форсе таеуе, защото е военно положение. Отъ друга страна, капиталътъ, който не е нищо друго, освѣтъ концентриранъ трудъ и който е сложенъ въ касата и даденъ подъ лихва, припечелва всѣкидневно отъ 10—12%.

Има ли сега обществена справедливостъ, която може да спогоди тоя антагонизъмъ, тая неправда, отъ гледище на общия националенъ интересъ, отъ гледище на народа, който разбира, че и богатъ, и срѣденъ, и бѣденъ трѣбва да се подкрѣпи? Г. г. народни прѣдставители! На тоя въпросъ, азъ помислихъ да намѣря нѣкакъвъ цѣръ — защото той е сериозенъ въпросъ, той е наложителенъ, и утрѣ, слѣдъ свършване на войната, ще стане още по-наложителенъ — запитахъ се, да-ли не можемъ да намѣримъ едно законодателно срѣдство, съ което да спогодимъ тия противоположни интереси, и го намирамъ въ ограничението на законната лихва.

Я. Сакжзовъ: Вие гледате буржоазно на въпроса.

Н. Мушановъ: Безспорно, буржоазно гледамъ. Питамъ, защо законодателството е опрѣдѣлило една законна лихва за нормално врѣме? Защото се е смѣтало, че капиталътъ трѣбва да получава таково едно възнаграждение. Ако ли длъжникътъ му захтенѣ да се изплати въ дадения срокъ, послѣдниятъ е задълженъ да плати и такива врѣди и загуби, каквито се смѣта, че капиталистътъ може да понесе отъ неизплащането на неговата сума, именно 10%. Въ туй днешно ненормално врѣме, когато държавата е реквизирила всичко на българскитѣ граждани, не помисля да плати лихвитѣ; взема се напр. отъ държавата за година и половина, но никога нѣма да се заплатятъ лихвитѣ. Това всички го разбираме, и го разбираме затуй, защото е по силата на форсе таеуе, на една война. Питамъ азъ: ще ли накрѣпимъ въ туй отношение интереситѣ между работящитѣ класи и ония, които държатъ капитала, ако кажемъ, че въ сегашнитѣ врѣмена капиталистътъ, който получава лихва 10 или 12%, получава много? Той сжщо работи въ тоя форсе таеуе, общественъ и държавенъ, трѣбва и той да понесе своя дѣлъ. И смѣтамъ, г. г. народни прѣдставители, че върху туй можемъ да се спогодимъ. Азъ не давамъ конкретна форма на законодателство, защото интерпелацията е само да ни накара да помислимъ, какво срѣдство можемъ да намѣримъ. Добръ ще бѣде, ако ние опрѣдѣлимъ по законодателенъ редъ да се плаща законна лихва само 6%. Азъ вземамъ за мѣрило какво плаща нашия банкеринъ на чуждитѣ банки, за да не ошетимъ никого. Но моята цѣль е, да направимъ, българскиятъ капиталъ да не печели въ ненормално врѣме толкова, колкото печели въ нормално врѣме. Ако намираме въ туй резонъ, азъ за себе си намирамъ резонъ, че не трѣбва да дадемъ възможностъ на капиталиститѣ да печелятъ тъй нормално въ ненормално врѣме, и тогава туй искане да се намали законната лихва на 6%, ще бѣде единъ палиативъ. Не съмъ азъ отъ тия, които смѣтатъ, че разрѣшаваме кой знае какъвъ основенъ въпросъ, но мисля, че това е единъ палиативъ, който е въ състояние да направи едно облекчение. Всички ония, които сж въ редоветѣ на войската, на които днесъ трудътъ е парализиранъ, като сж го оставили и се трудятъ за общото дѣло на нацията, утрѣ, когато се върнатъ, могатъ да не намѣрятъ нормално натрупана лихва отъ нормалния редъ на нашето законодателство, но да намѣрятъ едно малко облекчение. Въ тоя смисълъ, азъ не поддържамъ нито социализма, нито антагонизма, класовата борба, но дия едно справедливо срѣдство, за да можемъ — понеже трудътъ на тѣзи, които сж на бойното поле е парализиранъ и не печели — да накараме и богатитѣ, които сж по-охолни, да понесатъ при общата отговорностъ, която всички имаме къмъ държавата, въ полза на бѣднитѣ или неимотнитѣ. Ако правителството въ тая смисълъ би се позамислило, то би намѣрило, че това е най-справедливото срѣдство, за да можемъ по интерпелацията на г. Сакжзова да дадемъ поне единъ палиативъ отговоръ. Инакъ, капиталистътъ, който дава паритѣ си подъ нормална лихва 10 или 12%, нѣма да изпита ненормалното врѣме, което изпитватъ всичкитѣ работящи класи. Това е една несправедливостъ, на която нашиятъ общественъ дѣлъгъ ни налага да сложимъ край.

Прѣседателствуващъ д-ръ Х. Мутафовъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Христо Поповъ.

Х. Поповъ: Г. г. народни прѣдставители! Виждате, че г. Сакжзовъ много бърза. Той се за социални реформи говори, безъ да гледа, че ние говоримъ за съществуването си. Първо, човѣкъ трѣбва да живѣе, да съществува, а вече подирѣ да реди живота си, и като се снабди съ най-необходимитѣ потребности, ако му

позволяват повече обстоятелствата, тогава да говори за разкош. Азъ никакъ не разбирамъ социални реформи за българския народъ въ дневно време такива, каквито ги разбира г. Сакжзовъ. Той днесъ се формира, формира се и държавата, а когато държавата се формира, не се придирият хората въ такива въпроси, да говорятъ капиталътъ ли трѣбва да се унищожи или трудътъ, и каква трѣбва да бѣде борбата. Гдѣ е капиталътъ въ България, та сте трѣгнали да го гоните? Азъ не го виждамъ. На единъ социалистъ въ Пловдивъ му казахъ: „Ти когато гонишъ капитала, ела да видишъ „Тахта-кале“. „Тахта-кале“ е въ Пловдивъ. Седналь е нашиятъ капиталистъ, грѣбе се на мангалчето; има капиталъ всичко 300 л. Чиракътъ му, на основание на тия учения, отива си въ 6 ч., а оня, капиталистътъ, седи до 12 ч. (Смѣхъ). Питамъ го: „защо седишъ тукъ?“ Казва: „Оставятъ ме чирацитъ, не мога да намѣря чираци, защото съмъ билъ капиталистъ“. Това сж наптитъ капиталисти. А онзи социалистъ, който ги учи, носи златенъ часовникъ съ кордонъ отъ 1.000 л., всичко съ дрехитъ, на гърба му има повече отъ 2.000 л. Тѣзи учения въ България нищо добро не донесоха — ама абсолютно нищо. Днесъ въ тия сѣдобносни минути за България ние се чудимъ какъ да се спасимъ отъ петътъ неприятели на главата ни. Чудимъ се просто, какъ да излѣземъ отъ това безизходно положение, когато всичко е трѣгнало противъ насъ и иска просто да ни унищожи, а той седналь сега да ни говори за капитала, че наемътъ не трѣбва да се плати на капиталиста, че ония, които сж на бойното поле, като дойдатъ, нѣматъ да платятъ на капиталиста, и понеже собствеността трѣбва да е долу, трѣбва да се унищожи — да не се плаща. Това е духътъ на неговата интерпелация, то е сѣ стара музика, едно и сѣщо нѣщо — ще гонимъ собствеността, ще гонимъ капитала, нищо нѣма да организираме въ държавата и, въ края на крайщата, като се погледнемъ и капиталистътъ му, и работникътъ му — всички сж боси, нѣма нито единъ облѣченъ въ България (Смѣхъ), защото вмѣсто да имаме единъ по-обширенъ възгледъ, да хващамъ източници на богатства за тоя народъ хѣ тамъ до Битоля, за да го уредимъ, да се труди почтено и да обича и капитала и труда, които сж фактори на богатството, нищо, казвамъ, не сме още видѣли, а сме трѣгнали да се боримъ противъ капитала. Моля ви се, питамъ ви азъ: „каква смисълъ има тая интерпелация?“ Какво значи това: този, който се връща отъ бойното поле, да каже на капиталиста: „Г-не, нѣма да ти плащамъ наемъ?“ Хубаво ми казалъ прѣдшественникътъ и г. Пешевъ: „Това означава революция“. „А! а-а-а, вие правите революция, 7 ст. даватъ на единъ солдатинъ; вие сте такива, простиятъ българинъ гледа на тия 7 ст., като на подигравка, а на офицера давате 20 л.“ Ето ви вамъ постоянна умраза помежду си. Асж тая ненавистъ е традиционна и, въ края на крайщата, крахъ, който е на главата ни. Какво говорите? Кажете на тоя народъ: „даваме ви сега тѣзи 7 ст., защото, ако ви дадемъ по единъ левъ на день, трѣбватъ 600 хиляди лева, ако ви дадемъ по 2 л. — трѣбватъ 1.200.000 л., а въ мѣсеца — 30 милиона лева, а въ 10 мѣсеца — 300 милиона лева, а като се върнатъ тия пари, тамъ, отдѣто ще ги вземемъ, съ комисионитъ и разнитъ други разноси ставатъ 600 милиона лева. Слѣдъ това докажда дантъкъ на главата ви“. А като отидете да му искате дантъкъ, викатъ: „Вие продавате чергитъ, воловетъ, долу буржоазията.“ Е добръ, отъ гдѣ ще ги намѣрите тия 7 ст., съ които се подигравате — кажете дѣ? На-ли отъ народа за народа! Ако му ги давашъ на бойното поле, трѣбва послѣ да му ги вземешъ отъ гърба, а когато поискашъ да ги вземешъ, той ще вземе лопатата да гони бирника. Тогава кажете на тоя народъ ясно и откровенно: „Вие, съгласно конституцията,

искате отечество. Отецеството навсѣкѣмъ пазятъ съ опрѣдѣленъ въ закона редъ, съ военна тежоба. Ще идешъ да го пазитъ и ти, и ако ти е дадено да мрешъ, ще мрешъ, но ще оставишъ отечеството си на своитъ синове“, и толкозъ; поне останалитъ ще живѣятъ въ право, въ редъ и ще славятъ България. Нито единъ народъ не може да дава на единъ солдатинъ 20 л. на день; това никѣмъ го нѣма. Но, вмѣсто да говори така, г. Сакжзовъ се явява като общественъ дѣецъ съ единъ езикъ такъвъ, който народътъ не може да разбере. Азъ не разбирамъ такъвъ общественъ дѣецъ, не разбирамъ такава обществена дѣйностъ. Защото на единъ народъ трѣбва прѣмо да му кажешъ въ очитъ, а не да го учишъ да не плаща дантъкъ. Да му кажешъ: „Ще плащашъ дантъкъ, ние ще се стараемъ да намѣримъ източници, за да ти помогнемъ всички съ общи усилия, както му е редътъ.“ Да си плащашъ дантъка, това е всеобщо. Първото условие въ една държава е, когато имашъ имотъ, да плащашъ дантъкъ, и второто — когато отечеството изисква да идешъ на бойното поле, трѣбва да идешъ, щомъ подпадашъ подъ закона; това сж двѣ длѣжности sine qua non, безъ изпълнението на които не може да смѣствува държавата. Социалиститъ у насъ всѣкогащъ ще се явяватъ противъ това нѣщо, противъ стѣлбоветъ на държавата и ще се явяватъ тукъ съ подобни интерпелации, като че-ли кой знае какво е. Нищо не е. Просто, би било по-хубаво да се не отговаря, защото гледашъ, че това не е интерпелация въ духа на конституцията — да иска човѣкъ нѣщо да се уреди — ами той говори за хора, които нѣматъ понятие отъ държавно право, и които само ще кажатъ: „Вижте нашиятъ избраникъ отъ столицата, най-висши идеи нѣси“. Асж столица е, трѣбва да ги носи. (Смѣхъ отъ болшинството) А въ сжщностъ, това сж идеи, които разстройватъ всичко; ако нѣкой е построилъ малко нѣщо, той разстройва и него. Не е ли право казано, че е антиконституционно да вземешъ да кажешъ на единъ собственикъ: „Нѣма да ти плащамъ“. На какво основание? Какви сж тѣзи закони? Каква е тая конституция въ чл. 67 на която изрично се говори, че собствеността е неприкосновена? Вие питате конституционно ли е да плащатъ тѣзи, които се връщатъ отъ бойното поле? Да, конституционно е, г. Сакжзовъ! Ето го и чл. 71! Защо да говоримъ само приказки! Това сж приказки и нищо друго.

Ето защо, казвамъ, тая интерпелация е безсмислена. Вѣрно е, както каза прѣждоговорившиятъ ораторъ, че слѣдъ войната ще се яви и бѣдствие, но туй не означава, че ние трѣбва да трѣгнемъ прѣзъ просото, да кажемъ, че само капиталиститъ трѣбва да носятъ това нещастие. Не, ние нѣма да гонимъ нито капитала, нито труда. Противъ такова нещастие има маса мѣрки, съ които, ако бждемъ солидарни, ако не си прѣчимъ помежду си, ако не се гонимъ, благодарение на такива теории, ние ще можемъ да извлѣчемъ народа отъ това бѣдствие. Ние ще имаме маса нови земи, изклаи хора, ще имаме маса бѣдняци, които ще настанимъ тамъ, по единъ опрѣдѣленъ редъ и който работи честно и се труди, той ще има главния източникъ земята, за да живѣе почтено, а който иска само да приказва и цѣлтъ день да върви изъ чисти улици, каквито сж столицитъ, за него нѣма да има хлѣбъ. Ще има хлѣбъ за онии, които работи, защото хемъ ще пази българския народъ тамъ, хемъ ще бжде полезенъ за себе си. Най-послѣ, ако дойде такова голѣмо нещастие, могатъ да се взематъ маса други мѣрки; могатъ да се отворятъ прѣдприятия, да се строятъ шосета напр. и т. н. ще дадемъ работа на този начинъ на такива хора. Но всичко туй ще бжде съ точното спазване на конституцията, а не така: „Вие сте капиталисти, дайте сж капитала“. Наптитъ капиталисти едвамъ нѣщо сж

събрали, а ние искаме да имъ го вземемъ, и послѣ ще почнемъ отново.

Я. Сакжзовъ: Кой го казва това?

Х. Поповъ: Вие го казвате въ интерпелацията.

Я. Сакжзовъ: Прочетете я.

Х. Поповъ: Нѣма защо да я чета. Питате г. министъра, какво мисли, ще се плати ли тоя наемъ или не — а какво означава туй? (Голѣмъ смѣхъ) „Вие собственико, който имате една къща, азъ нѣма да ви плащамъ наема“, а че има ипотека, това не питате. (Смѣхъ) Азъ гледамъ смисъла на вашата интерпелация и по него заключавамъ, че вие не искате да пазите конституцията. Вие навсѣгдѣ искате да приложите вашето учение, а пъкъ азъ ви казвамъ, че това е зло, защото вие не просвѣщавате народа, а го заблуждавате.

Азъ сжщо не съмъ съгласенъ и съ г. Мушанова. Каквато и да е формата на богатството, сѣ едно е. Ако вие не давате лихва на капитала, напиятъ народъ нѣма да намѣри пари, когато се нуждае отъ тѣхъ. И мислите, че добръ правите? Вие поне знаете политическа икономия за спроса и прѣдлагането; направете приложението на капитала по-често и вие ще имате много по-евтини лихви. А вие, както сте почнали да гоните капитала, не съ 6%, а съ 20% не ще можете да намѣрите пари въ мирно врѣме. (Смѣхъ) Такива теории това носятъ.

Ето защо азъ бихъ желалъ да се счете, че по тази интерпелация много хубавъ отговоръ даде г. министъръ Пешевъ. Всички сме на това мнѣние. Тя не е даже прѣдметъ за разглеждане. Злото е зло; когато му дойде врѣмето, и правителството и народното прѣдставителство ще гледатъ да взематъ мѣрки, които, колкото е възможно, да бждатъ полезни.

Прѣдседателствующъ д-ръ Х. Мутафовъ: Има думата г. Димитъръ Драгиевъ.

Д. Драгиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Въ днешнитъ трудни врѣмена, когато българската снага изпитва остро и вражеско, чини ми се, че трѣбва помежду си да държимъ единъ езикъ по-мекъ, по-успокоителенъ и че примѣръ за това трѣбва да даде прѣди всичко Народното събрание. По-хубаво бѣше да избѣгваме онази острота, която се забѣлѣзваше въ говора на едни или други отъ г. г. народнитъ прѣдставители. Азъ не смѣтамъ, че питането на г. Сакжзова се касае за нѣщо луксозно. Г. Поповъ казва, че сега трѣбва да мислимъ за нашето сжществуване. Е добръ, питането на г. Сакжзова засѣга именно сжществуването, макаръ и частното, личното, сѣмейното сжществуване на много български граждани. Ето защо не можемъ току-тъй леко да погледнемъ на него, да го оставимъ безъ всѣкакво внимание. Има факти, които се показватъ явно противорѣчиви и върху тѣхъ ние не можемъ да не се замислимъ. Право забѣлѣжи г. Мушановъ, че отъ мобилизацията досега трудътъ у насъ не произвежда, не печели; капиталътъ, обаче, си печели, както въ мирно, въ обикновено врѣме. Едни изпитватъ тежеститъ на войната, други не. За едни врѣмето е война, за други врѣмето е мирно. Този редъ на нѣщата, обикновенъ въ друго врѣме, сега въ това военно врѣме ще донесе резултати твърдѣ печални за трудящото се население. Ще се завърнатъ, както се каза и по-рано, утрѣ хората, които, като сж държали дюканитъ си затворени, като не сж могли да работятъ, освѣнъ че ще се видятъ въ невѣзможностъ по-нататкъ жолко-тодѣ сносно да прѣживяватъ тѣ

и сѣмействата имъ, но, отъ друга страна, ще се видятъ натрупани съ лихви отъ своитъ задължения като въ обикновено врѣме. Този въпросъ въ обикновено врѣме, нѣмаше, вървамъ, да се повдига отъ г. Сакжзова; но сега, въ туй врѣме, той се налага, и най-малкото, което трѣбва да сторимъ, то е, да помислимъ какво трѣбва да се направи по него.

Чини ми се, че замислюване по този въпросъ се налага не само отъ гледището на справедливостта, но и отъ друго едно съображение. Всички знаемъ, че държавата е реквизираща на българскитъ граждани — земледѣлци, еснафи, търговци, индустриалци, — може-би, за нѣколко стотици милиона лева тѣхна стока. По закона за реквизицията, трѣбваше своевременно да стане заплащането на тѣзи реквизиращи нѣща. Е, ние виждаме, че тази своєврѣменностъ отколѣ е минала. Има хора, на които е взетъ добитѣтъ, необходимъ за работа, за една цѣна непазарна, а много по-долна отъ пазарната; този добитѣкъ не имъ е повърнатъ, а работата го иска, и вслѣствие на това или работата имъ страда, или тѣ сж принудени срѣщу тежки, непоносими лихви да си доставятъ новъ добитѣкъ за работа. Държавата значи, закъснява съ заплащането на тѣзи реквизиращи нѣща. И като закъснява заплащането, питамъ азъ, ще плати ли тя врѣдата, ще плати ли лихвата, която тѣзи стопани сж принудени да плащатъ въ единъ много по-голѣмъ размѣръ отъ обикновения? Държавата задължава ли се да заплати лихва за всичко реквизирано на българскитъ граждани? Азъ искамъ да зная това. Ако държавата казва: „Азъ не мога да платя“, тогава значи по отношение на реквизицията държавата освобождава себе си отъ плащане лихви. Съ други думи, тя установява принципа на неплащане лихва. Ако държавата освобождава себе си отъ плащането лихви, тогава това пъкъ не ни ли налага обязаността да освободимъ и другитъ да не плащатъ тѣзи лихви? Ако ли пъкъ държавата смѣта, че лихви трѣбва да се плащатъ отъ всѣкого, съ туй пъкъ тя не смѣта ли, че задължава и себе си да плати лихва на онѣзи български граждани, чиято стока тя отколѣ е взела, засвоила и трѣбваше да плати. Ако привеждамъ това съображение, привеждамъ го съ цѣлъ да се види, че въпросътъ, който г. Сакжзовъ повдига, не е безъ значение. Той, може-би, губи до известна степенъ отъ голѣмото си значение днесъ, но утрѣ, когато мирътъ бжде сключенъ, когато демобилизацията стане, този въпросъ ще изпъкне съ всичката си тежестъ и ще иска едно разрѣшение. И струва ми се, че ако не днесъ, въ едно недалечно врѣме разрѣшението на този въпросъ ще се наложи, защото всѣки ще има право да каже: „Лихва или се плаща, или не се плаща“. Ако се плаща, ще трѣбва и държавата да плаща, ако ли пъкъ държавата запазва за себе си правото да не плаща, тогава ще се намѣрятъ хора, които да поискатъ това право и за себе си.

Азъ се присѣдинявамъ къмъ питането на г. Сакжзова въ този смисълъ, че по своята важностъ то не заслужава едно отхвърляне нито отъ страна на правителството, нито отъ страна на народното прѣдставителство. Съ това, обаче, не значи, че азъ възприемамъ начина, който г. Сакжзовъ посочва, или онзи, който г. Мушановъ посочва. Азъ констатирамъ едно, че въпросътъ е важенъ, че едно разрѣшение се налага, а какво трѣбва да бжде това разрѣшение, нека правителството не се отказва да помисли върху него, и народното прѣдставителство да има прѣдъ очи важността на този въпросъ.

Я. Сакжзовъ: Искамъ думата, г. прѣдседателю.

Прѣдседателствующъ д-ръ Х. Мутафовъ: Вие единъ пѣтъ вече говорихте по този въпросъ.

Я. Сакжзовъ: За лично обяснение.

Министър-председател д-ръ В. Радославовъ: Да не се продължи само.

Председателствующ д-ръ Х. Мутафовъ: Има думата г. Янко Сакжзовъ.

Я. Сакжзовъ: Г. г. народни представители! Въпросът не би станалъ тъй горещъ, ако съвѣтъ, който ни се прочете отъ министерската маса, би се далъ най-първо на самитъ отговорни лица отъ тая маса. Ако г. министърътъ на правосъдието каже: „Тукъ имаме едно запитване, което се отнася до единъ много голѣмъ въпросъ, въпросъ отъ голѣмо значение за българското население, правителството ще се спре върху него, ще види кое е практично-полезното, кое е практично-възможното, ще ви занимае съ него“, азъ интерпелаторътъ, азъ социалистътъ, азъ възбудителътъ на въпроси между капитала и труда, както отъ тукъ ми се натеква, щѣхъ да кажа: добръ, за това съмъ далъ това запитване, за да помислите, да ни посочите единъ цѣръ, и ще си седна на мѣстото. Но така се не постъпи нито отъ министерската маса, нито отъ депутатскитъ мѣста. Азъ тукъ чувамъ г. Христо Поповъ да ни говори, че азъ съмъ повдигналъ въпросъ социалистически, въпросъ за капитала и труда. Г-да! И на това ще му дойде времето и въ туй Народно събрание, и въ бъдеще. Ние нѣма да избѣгнемъ тия въпроси. Когато ще ни се наложи отъ живота, ще имъ станемъ изразители ние, ще имъ станете отговорници вие, и тъй или иначе, спокойно, или малко раздражително, ще се занимаемъ съ въпроси на деня. Но ако вие отидете да кажете, че повдигнатиятъ въ запитването ми въпросъ е въпросъ отъ такава далечина, а не отъ наскъпна важностъ, тогава азъ ще кажа, че не сте прави. Вие не виждате онуй, което ни прѣдстои.

Ама вие казвате, че азъ не съмъ искалъ отговоръ на това запитване. Това е ваша грѣшка, това е грѣшка на г. министра на правосъдието. Азъ го прѣдупрѣдихъ, че такъвъ въпросъ имаме и прѣди да си отидемъ, ние бихме искали да се отговори на него. И какъ питамъ азъ въ своето запитване? Азъ не зная по-мѣка форма отъ това. Азъ питамъ така: (Чете) „1. Не смѣта ли г. министърътъ на правосъдието да издаде законоположения, съ които въ нѣкои случаи да се опрости съвѣтъ, въ други пъкъ да се облекчи размѣрътъ на плащанитъ наеми и лихви за всички граждани, намиращи се подъ знамената или засегнати непосредствено отъ тѣхъ, и 2. Или изобщо не е ли мислило правителството върху това заплашващо зло и като какви мѣрки то би прѣпоръчало на народното прѣдставителство да вземе, за да се избѣгне неминуемото разорение на множество български граждани“. Азъ не зная по толерантна

форма, по-извикваща у насъ умно разсѣждане отъ тази, която прѣдставямъ въ питането си. И ако ние бѣхме свидѣтели на остъръ езикъ и на негодующи думи отъ тази или опази страна, причината е, че г. министърътъ на правосъдието не вникна въ онова прѣдложение, което азъ правя. Азъ повдигнахъ въпросъ не социалистически, не въпросъ на капитала и труда, а въпросъ на отношенията между граждани, който утрѣ ще се наложи, и вие сте длъжни на него да отговорите съ едно законоположение или пъкъ ще замълчите. Ако замълчите, вие ще направите също такава грѣшка, каквато направихте съ онова, като оставихте нашата страна, благодарение на нейната политика, да дойде до днешното разорително състояние.

Председателствующ д-ръ Х. Мутафовъ: Понеже нѣма други записани оратори, обявявамъ дебатитъ за прѣкратени. А съ това се изчерпва и дневниятъ редъ.

Считамъ за нужно да съобщя на почитаемото Събрание, че въ чл. 1 отъ законопроекта за допълнителенъ извънреденъ свѣрхсмѣтенъ кредитъ отъ 50.000.000 л. се поменавя за дата 27 септемврий, когато въ чл. 2 отъ сѣщия законопроектъ се говори за датата 22 септемврий. Това е печатна грѣшка. За избѣгване на всѣкакво недоразумѣние, заявявамъ, че датата трѣбва да се смѣта 22 септемврий съ указъ № 82 и въ двата члена.

Ще опрѣдѣлимъ дневния редъ за слѣдующето заседание, което споредъ правилника ще се състои въ срѣда.

Министър-председател д-ръ В. Радославовъ: Ще моля заседанието да стане утрѣ.

Председателствующ д-ръ Х. Мутафовъ: Моля ония г. г. народни представители, които приематъ прѣдложението на г. министър-председателя, щото идущето заседание да стане утрѣ, да си вдигнатъ рѣката. (Болшинство) Събранието приема.

Дневниятъ редъ за утрѣшното заседание ще бѣде:

1. Трето четене законопроекта за допълнителенъ извънреденъ свѣрхсмѣтенъ кредитъ отъ 50.000.000 л. за военни нужди,
2. Второ четене законопроекта за отпушане дневни пари, начинаей отъ 18 юний т. г., на всички долни чинове отъ армията, и
3. Отговоръ на питанието на бургазкия народенъ прѣдставител г. Георги Николовъ до г. министра на войната.

Засѣданието се вдига.

(Вдигнато въ 5 ч. слѣдъ пладне)

Председателствующъ подпрѣдседателъ: Д-ръ Х. Мутафовъ.

Секретарь: А. Кипровъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гължбовъ.